

FACTORII CE CONDIȚIONEAZĂ SUCCESUL ȘCOLAR**Ludmila DARII, Ana DABIJA***Catedra Științe ale Educației*

La prévention nécessite une action consciente, fondée sur la connaissance des causes possibles qui pourraient mener à l'échec de l'entreprise d'apprentissage. Ces causes sont directement liées à certains facteurs qui contribuent à la réalisation d'un rendement répondant réussite de la scolaire.

Succesul școlar, ca problemă aflată în centrul atenției în cadrul psihopedagogiei educației, reprezintă o variabilă multidimensională, extrem de complexă, care conține un ansamblu de factori de natură pedagogică, psihologică, socială, psihosocială etc. Succesul școlar poate fi considerat o expresie a concordanței dintre capacitățile și interesele elevului, pe de o parte, și exigențele școlare ce i se adresează în procesul de învățământ, pe de altă parte. El este însă, în realitate, de diferite niveluri calitative, în raport cu nivelul sau calitatea activității de predare a profesorilor, cu potențialul intelectual global al elevilor și cu gradul de efort, de voință și conștiință angajat de elevi în activitatea de învățare.

Din punct de vedere pedagogic, reușita școlară este considerată ca o rezultată a colaborării tuturor factorilor implicați în activitatea de învățare. Prima categorie include factorii care se referă la geneză, cealaltă înglobând toate variabilele personalității elevului implicate în procesul de învățământ [8]. Cei dintâi asigură contextul sociopedagogic în care se desfășoară învățarea, pe când ceilalți constituie condițiile interne care mijlocesc acțiunea celorlalți. În consecință, diferențierea celor două categorii de factori este relativă, condițiile interne fiind la rândul lor rezultatul acțiunii factorilor sociopedagogici, nici unul dintre acești factori neputând fi analizat în mod izolat, întrucât aportul fiecăruia la explicarea reușitei la învățatură este determinat de interacțiunile sale, directe sau indirecte, cu ceilalți factori.

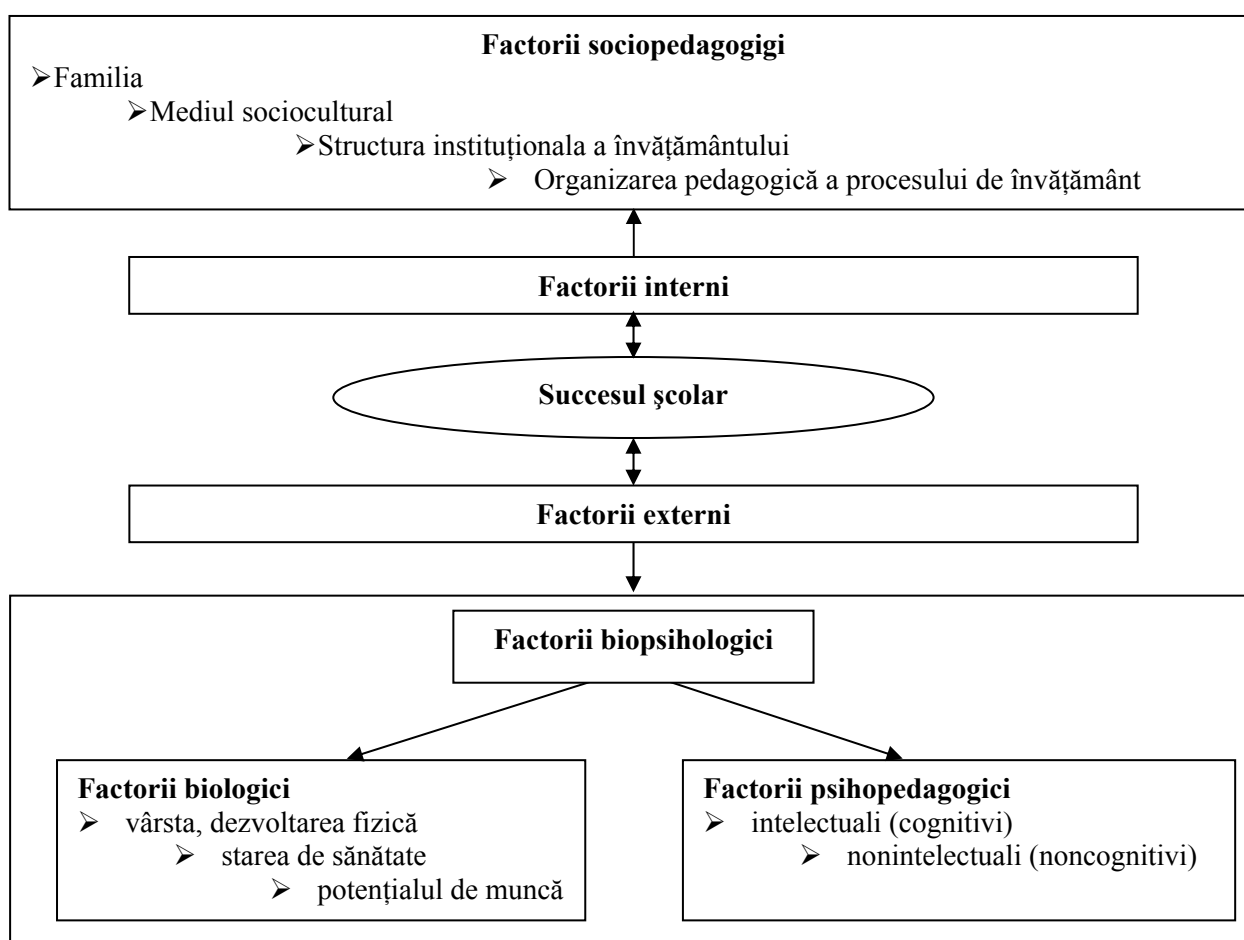
Pentru a putea exprima concluziile trase, vom utiliza denumirile de „factori sociopedagogici” și „factori biopsihologici” ai succesului școlar. În prima categorie vom include factorii ce se referă la structura instituționalizată a învățământului, factorii familiali și factorii antrenați în organizarea pedagogică a procesului de învățare, aceștia din urmă depinzând nemijlocit de activitatea profesorului. În categoria factorilor biopsihologici vom detalia factorii biologici ce se referă la starea de sănătate și cei psihologici (intelectuali și non-intelectuali), ce se referă la structura personalității umane. O schemă a acestor factori ar putea fi prezentă în schema 1.

Structura instituțională a sistemului de învățământ își lasă amprenta asupra succesului școlar prin specificul relațiilor instituite, vertical și orizontal, între diversele module. Caracterul elastic și flexibil al acestor relații, de natură să permită reorientări pe parcurs, oferă premise favorabile de preîntâmpinare a eșecului școlar.

Aceeași structură instituțională facilitează fluxul pe verticală de la un modul la altul. Felul în care corelează calitatea pregătirii în modulul inferior și capacitatea de absorbție a modulului superior va influența acest flux, cu repercusiuni asupra succesului școlar. Rezultatele în interiorul sistemului de învățământ se transferă de la un modul la altul și se cumulează, succesele parțiale supunându-se și ele unor asemenea conexiuni. Astfel, conchidem că relațiile funcționale dintre diferite grade, cicluri și niveluri ale învățământului influențează activitatea de învățare și succesul școlar [1].

În aceeași categorie a factorilor sociopedagogici noi am inclus și familia. Contribuția ei la asigurarea progresului școlar al copilului se manifestă în climatul familial ce se constituie în interiorul acestei unități sociale, precum și a colaborării ei cu școala. Valențele educative ale familiei sunt o expresie directă a mediului familial, considerat un rezultat al unei sinteze unice a tuturor relațiilor ce se stabilesc între membrii săi. Se consideră că nici un alt mediu nu oferă o diversitate atât de mare de relații într-o unitate socială atât de restrânsă. Climatul familial este expresia funcțională a acestor relații ce poate îmbrăca o infinitate de nuanțe, după cum predomină cooperarea sau tensiunea dintre membrii familiei. Ca factor al progresului școlar, climatul contribuie la formarea atitudinii copilului față de școală, în general, și față de învățatură, în special. Acesta presupune, din punct de vedere pedagogic, crearea unui substrat motivațional adecvat. Acțiunile educative întreprinse în acest sens trebuie incluse într-un sistem mai larg care să vizeze personalitatea în ansamblul său.

Aprecierile generale ale părinților la adresa școlii, mai ales preocuparea lor sistematică față de rezultatele și progresul școlar al copiilor, stimulările și încurajările continue, se înscriu ca modalități de influențare ale acestei atitudini. „În sfera motivațională, atitudinile părinților față de situația și viitoarea ocupație a copiilor, împreună cu nivelul de încurajare pe care ei îl oferă muncii școlare, se află într-o legătură semnificativă cu performanțele lor” [2]. Prin regimul de viață pe care îl impun și îl controlează părinții contribuim la formarea unui stil individual de muncă, cât și a unor trăsături de caracter necesare eliminării dificultăților în activitatea de învățare. Caracteristic este că toate acestea nu se formează prin sfaturi și povețe, ci în primul rând, prin organizarea și supravegherea activității copilului, prin funcționarea cât mai bună a relațiilor intrafamiliale, prin angajarea copilului în cadrul acestor relații, ca urmare a investiției sale cu roluri care să-l supună unei exersări corespunzătoare.

Schema 1. Factorii sociopedagogici și biopsihologici.

Organizarea pedagogică a procesului de învățământ include totalitatea intervențiilor întreprinse în mod conștient care determină direct activitatea de învățare a elevului. Ansamblul acestor „presiuni” din exterior ar putea fi sistematizat în următoarele grupe: elemente de conținut (informația didactică), tehnologia procesului de învățământ, personalitatea profesorului [4]. După cum am precizat la momentul potrivit, informația didactică este rezultatul selectării și prelucrării informației științifice, inclusă în documentele școlare. Impactul ei asupra succesului școlar este evident. Acest fapt depinde, în primul rând, de modul în care este prelucrată și ordonată în documentele școlare. Calitatea prelucrării îi conferă gradul de accesibilitate. Conținutul acestor documente trebuie corelat funcțional atât cu necesitățile societății, cât și cu posibilitățile de asimilare ale elevilor. Un asemenea deziderat se realizează prin formularea obiectivelor educaționale cărora li se subordonează conținutul informațional, selectat din volumul valorilor culturale acumulate în domeniul unei științe. Uni-

tățile informaționale care, însumate, constituie conținutul învățământului, trebuie să asigure unitatea organică dintre obiectivele generale ale educației și cele concrete ale predării.

Însă pentru asigurarea succesului școlar, este tot mai mult solicitată tehnologia didactică. Având în vedere sensul ce i l-am atribuit, vom considera că toate implicațiile ei asupra succesului școlar se evidențiază prin crearea unor situații de instruire care să fie în concordanță cu ritmul de învățare. Respectarea diferențelor individuale presupune crearea unor situații de instruire care să permită elevilor înaintarea pe căi diferite pentru atingerea aceluiași obiective. Informația didactică prevăzută în documentele școlare este supusă unei noi sistematizări prin intermediul acestei programări externe pe care o incubă strategiile didactice, devenind astfel un mijloc de punere în mișcare și dezvoltare a proceselor psihice. Pentru asigurarea progresului școlar, important este modul în care se efectuează joncțiunea dintre informație și procesele psihice ale învățării. Logica internă a unei discipline de învățământ nu se suprapune și nu se transpune automat în logica internă a învățării. Ca proces, învățarea include o serie întregă de componente psihice, diferite de la un elev la altul, care se interpun și mijlocesc această transpunere. Finalitatea ei vizează deopotrivă asimilarea cunoștințelor și dezvoltarea acestor componente. În consecință, organizarea situațiilor de instruire urmează să asigure condiții favorabile activității de învățare ca proces complex de informare și formare, de asimilare a cunoștințelor și dezvoltare a componentelor structurale ale personalității umane. Activizarea presupune angajarea efectivă a potențialului și a întregii energii spirituale de care dispune pentru îndeplinirea sarcinilor de învățare. Ea este cu atât mai intensă, cu cât gama proceselor mintale antrenate este mai extinsă [3]. Combinarea într-un anume fel a strategiilor didactice conduce la crearea unui mediu școlar corespunzător. În mediul școlar selectiv elevul urmează să se acomodeze strategiilor didactice folosite de către profesor. Reușita școlară este condiționată în acest caz de capacitatea elevului de a se adapta condițiilor exterioare ce-i sunt impuse și în mai mică măsură de capacitatea lui generală de învățare.

Nivelul și gradul de activizare a elevilor sunt puternic influențate de modul în care se realizează individualizarea în procesul de învățare. Conceptul de diferențiere a instruirii relevă caracterul de sistem al multiplelor modalități susceptibile de a face ca activitatea de învățământ să fie adecvată trăsăturilor tipologice sau individuale ale elevilor.

Un rol important asupra succesului școlar îl au strategiile didactice de tip evaluativ-stimulativ. Ele oferă posibilitatea măsurărilor și aprecierilor rezultatelor obținute în activitatea de învățare; prin notele acordate, elevul și societatea estimează calitatea muncii desfășurate. Ca indicator sintetic al evaluării, nota trebuie să fie stimulativă, declanșând și întreținând o atitudine pozitivă față de activitatea școlară [6].

Referitor la personalitatea profesorului, ca factor responsabil de progresul școlar al elevilor, putem menționa că dintre componentele personalității sale, pregătirea psihopedagogică se află într-o corelație ridicată cu rezultatele la învățătură, ea oferindu-i posibilitatea adaptării procesului de instruire la particularitățile tipologice și individuale ale elevilor. Apelând la aceeași pregătire psihopedagogică, profesorul poate diagnostica anumite dificultăți de învățare cu care se confruntă elevii. Asumându-ne o doză de aproximare, vom considera ca stilul de predare include totalitatea trăsăturilor ce caracterizează comportamentul profesorului în procesul de învățământ. El imprimă acea pecete individuală, ce rezultă din modul în care corelează diferite atitudini și tehnici de lucru implicate în desfășurarea acestui proces. Întrucât stilul de predare este o rezultantă a întregii personalități a profesorului – pregătire, experiență, aptitudini, interese, aspirații, temperament, caracter etc. – perfecționarea lui presupune cu necesitate restructurări în cadrul acestor componente [6].

În continuare vom caracteriza cea de a doua categorie de factori, cei biopsihologici sau interni, care se referă la elev. Printre aceștia un loc important îl ocupă factorii de ordin somatofiziologic, dezvoltarea fizică, starea de sănătate și echilibrul fiziologic.

În acest sens, observațiile medicale pertinente conduc la constatarea influenței pe care o are dezvoltarea fizică asupra activității școlare. Este vorba de parametri biologici, statură, greutate, forță musculară, maturizare fizică etc. Abaterile de la valoarea medie a acestor parametri trebuie să reprezinte un semnal pentru părinți și profesori. Anomaliile și dereglările în dezvoltarea fizică favorizează instalarea stării de oboseală cu repercusiuni asupra activității intelectuale a elevului.

Starea generală a sănătății își lasă amprenta asupra puterii de muncă și a rezistenței la efort. S-a constatat că „starea sănătății joacă un rol cu atât mai important, cu cât inteligența e mai deficitară”. Influența directă a dificultăților de ordin fiziologic asupra activității școlare se exprimă prin redarea capacităților de mobilizare

și concentrare. Un rol important îl are atitudinea din partea părinților ca reacție la atitudinea copilului însuși care va avea o anumită atitudine față de propriile dificultăți [7].

În cadrul factorilor psihologici ai reușitei școlare am departajat factorii intelectuali și nonintelectuali.

Factorii intelectuali se referă în esență la anumite particularități ale inteligenței și ale proceselor cognitive (gândire, imaginație, limbaj, memorie etc.) care circumscriu structura intelectuală a personalității umane. Învățarea presupune formarea de comportamente cognitive, psihomotorii și afective. Particularitățile intelectului sunt concomitent premise și consecințe ale activității de învățare. Reușita acesteia presupune un anumit nivel al dezvoltării și funcționării lor. Printre acești factori un loc important îl deține inteligența sau aptitudinea cognitivă generală. Ea asigură individului posibilitatea adaptării la situații noi, inedite, neprevăzute prin anticiparea celor mai potrivite soluții în baza restructurării întregului câmp mintal și a experienței dobândite anterior. Ca activitate organizată, învățarea de tip școlar declanșează un complex de modificări în cadrul deferitelor componente structurale ale aptitudinii școlare.

În categoria factorilor nonintelectuali ai reușitei școlare sunt incluși factorii motivaționali, afectivi-atitudinali și caracteriali. O motivație puternică favorizează obținerea unor performanțe ridicate, pe când o motivație slabă diminuează participarea elevului în activitatea de învățare. Motivația îndeplinește, deci, un rol activator și dinamizator în reușita școlară a elevului. Acest rol nu trebuie însă exagerat. Există un nivel optim de activare motivațională cu consecințe pozitive asupra performanței. Supramotivarea ca și submotivarea conduce la obținerea unor rezultate mai slabe. Se consideră în acest sens că „orice proces cognitiv are implicații emoționale și orice emoție nouă se leagă de un conținut cognitiv”. Dintre aceste motive cognitive putem menționa trebuința de informație [7], trebuința de performanță, de autorealizare, curiozitatea perceptivă [5].

Din aceeași categorie a factorilor nonintelectuali fac parte și cei afectivi-atitudinali. Este vorba, în primul rând, de dimensiunea instabilitate–stabilitate emoțională. Aici se impune distincția dintre manifestările temperamentale și trăsăturile specifice. Temperamentul constituie un fond predispozant pentru manifestarea unora sau altora din mediul familial și școlar.

Atitudinea față de învățatură constituie un alt factor nonintelectual. Atitudinea pozitivă mobilizează resursele interne ale personalității, pe când cea negativă declanșează mecanismele de evitare sau refuz privind îndeplinirea obligațiilor școlare. Formarea atitudinii față de învățatură depinde, pe de o parte, de semnificația pe care o au sarcinile de învățare asupra elevului, iar pe de altă parte, de aprecierea rezultatelor învățării de către factorii externi (părinți, profesori, grup etc. [8].

Așadar, în baza celor menționate mai sus, putem conchide că succesul școlar este determinat de un complex de factori care pot acționa concomitent sau succesiv. Dependența de acești factori, precum și corelațiile dintre ei, pot fi analizate prin prisma cauzalității circulare, potrivit căreia efectul devine la rândul său cauză. Însă oricare dintre acești factori participă și condiționează într-o măsură sau alta rezultatele la învățatură. Succesul școlar are un caracter concret, iar acțiunea concentrată a tuturor factorilor se manifestă diferit de la un individ la altul și de la un moment la altul. De fiecare dată ei se combină în mod specific, generând astfel corelația factorială indispensabilă pentru aprecierea și explicarea rezultatelor elevilor prin prisma categoriilor de succes și insucces, iar prin intermediul acestora putem să ne pronunțăm asupra adaptării sau inadapării școlare. Insuccesul la învățatură este cauza principală a inadapării la cerințele școlii. Copilăria reprezintă cea mai bună perioadă pentru formarea și instruirea caracterului psihosocial.

Copilul își dezvoltă aptitudinile sale în raport cu mediul în care trăiește, încât primele noțiuni educative le obține în familie, apoi în colectivul școlar, pentru ca școala să consolideze și să modeleze tot ceea ce a acumulat copilul înainte și să adauge, printr-un amplu sistem educativ, ultimele și cele mai delicate carate la făurirea unei educații desăvârșite.

Procesul de instrucție educativă – educația – urmărește să dezvolte armonios predispozițiile latente ale copilului, astfel încât el să poată deveni, cu timpul, un adult cu deplină libertate interioară, dar și cu conștiința responsabilității sale. Educația îi favorizează o adaptare mai ușoară la mediul social ambiant, îl orientează spre cele mai considerabile îndatoriri ale omului față de societate [7]. Întregul proces educativ trebuie condus cu grijă și caldă afecțiune pentru copil și în concordanță cu etapa de dezvoltare în care se află pentru a nu-i solicita prea de timpuriu lucruri ce nu sunt pe măsura forțelor sale, oferindu-i și cerându-i numai ceea ce nu depășește capacitatea de înțelegere a lui. Aproape orice investigație a eșecului școlar va găsi o relație între frecvența acestuia și unii factori școlari. Dintre aceștia menționăm în continuare doar câțiva:

➤ Rigiditatea ritmurilor de învățare care presupune obligativitatea asimilării conținuturilor învățământului în unități temporale unice pentru toți elevii, ignorându-se dificultățile pe care le întâmpină cei cu ritmuri mai lente;

➤ Diferențele semnificative existente între profesori și chiar școli în ceea ce privește natura și nivelul exigențelor cognitive manifestate față de elevi (relevante cu ocazia transferului voluntar sau forțat al unui elev de la o școală sau clasă la alta, de la un profesor la altul);

➤ Abordările educative de tip exclusiv frontal, care acordă prioritate clasei sau obiectivelor generale ale predării, dar nu și particularităților psihologice ale elevilor, care știm că individualizează actul percepției și prelucrării informațiilor;

➤ Mărimea clasei de elevi: numărul mare de elevi dintr-o clasă face dificilă obținerea coparticipării elevilor la procesul predării (și al desfășurării lecției);

➤ Eterogenitatea clasei de elevi: școlarizarea obligatorie a copiilor de același nivel de vârstă, făcută din rațiuni politice, pentru a da tuturor copiilor aceeași șansă de debut, care dă naștere la clase eterogene în care elevii cu aptitudini sau ritmuri intelectuale superioare se simt frânați în dezvoltarea lor intelectuală; formarea unor clase sau chiar școli de tip elitar dă unor astfel de elevi posibilitatea de a obține performanțe superioare în învățare,

➤ Stiluri didactice deficitare: de exemplu, suprasolicitarea intelectuală și universală a elevilor prin exces de sarcini didactice (de exemplu, zeci de exerciții sau probleme cerute de la o zi la alta); rigiditate intelectuală (pretenția impusă elevului de a nu se abate de la litera manualului sau de la explicațiile oferite la ore); folosirea exclusivă în clasă a exercițiilor și proceselor aplicative, în detrimentul activităților de predare propriu-zis a noțiunilor, principiilor potrivit opiniei că activitatea de informare teoretică este mai ușoară, elevul putând să o realizeze foarte bine de unul singur; subiectivitatea în evaluarea activității elevilor (manifestarea unor preferințe) etc.;

➤ Deficiențe privind resursele școlare și managementul general al învățământului: absența laboratoarelor de științe; calitatea precară a echipamentului școlar și a programelor de învățământ; organizarea și funcționarea deficitară a zilei de școală, a săptămânii de lucru, a trimestrelor școlare, a vacanțelor școlare; climatul tensionat din școală; inerția manifestată de unele conduceri școlare etc.

Factorii generali de ambianță educațională atrag atenția asupra rolului contextului social în care se face educația, respectiv asupra valorii și importanței pe care statul și diferite alte instituții o acordă învățământului în ceea ce privește integrarea, succesul profesional și social al elevilor.

Referințe:

1. Crețu Carmen. Psihopedagogia succesului. - Iași, 1997.
2. Crețu Sorin. Pedagogie generală. - București, 1996.
3. Lisievici P. Evoluția în învățământ. Teorie, practică, instrumente. - București, 2002.
4. Macavei E. Pedagogie. E.D.P. - București, 1997.
5. Mișel Gili. Elev bun și elev slab. - București, 1976.
6. Pavelcu Vasile. Psihologie pedagogică. - București, 1962.
7. Popescu-Neveanu Paul. Curs de psihologie generală. - București, 1977.
8. Silistraru Nicolae. Note de curs la pedagogie. - Chișinău, 2000.

Prezentat la 20.05.2010